

könyv utolsó két oldalán megjelenik a nő és a férfi vállára hajtja a fejét. Nézik az eget, a futó felhőket, a tájat, a napot, de nem gügyögnek, még csak a cimszót sem mondják ki: „szeretlek.“ Helyette valami mást mutat a premier plan szövege. A nő csak ennyit nevet fel a férfirra: „Gyönyörű az élet“. Micsoda irtózatos élet ajándéka ez a mondat! Férfiélet, melyben ismeretlen az öröm, a nevetés, az otthon. És most a regényben az utolsó két oldalba sűrített szerelmi kicsengés: az öröm, a napfény realitása felperzseli az eddig volt életet. A változott életet szeretni lehet, szeretni kell és ezt ki kell és ki lehet ordítani. Az élet, szerelem, munka egybeolvadó, egymástól el nem választható, másult jelentkezése bizonyítja, hogy az életnek, szerelemnek, munkának a föld egy hatodán kezd egyetemes érvényű új értelme lenni.

Ez a regény nem is regény. Mint minden igaz írás: kordokumentum. Az író regénye, az író önéletrajza. Az íróé, aki sohasem volt író, az analfabétaé, aki nem is tudta, hogy a világon könyvek és betűk is vannak. Awdejenkoé, aki szegénységbe pusztult, alkoholba züllött orosz munkáscsalád egyetlen életben maradt ivadéka. A széria-szegénység, alkohol, elzüllés — benne folytatódik: csavargó lesz, tolvaj, gyilkos, amíg el nem éri a bezprizornik végzete. Hogy a gyilkosból, mint lesz lakatos és mozdonyvezető, azon a Skid után már nem csodálkozunk. A csoda itt is megisméltódik: Awdejenko, akinek mindenütt másról törvényesen börtön és talán bitófa lett volna a végzete, itt megváltozott ember lesz: munkás, a munka orosz hőseinek egyike. Awdejenko regényének kulturhistóriai értéke: az egy élet folyamán megélt gyökeres változásnak a szembeállítás. A munkás sorsa a cári uralom idején és a munka megváltoztatott emberi értéke annyira ütik egymást, hogy szinte a valóságatlanság határán mozognak. Egy kicsit kevesebb talán több lett volna. A nyomor és lezüllesztés fekete pokolszineit túl élesen állítja szembe mostani mennyországszerű valóságával. De ki vehet ezért követ Awdejenkora, aki életével bizonyítja a pokol és ég földi létét, akit egy új társadalmi rend tényleg az elzüllés, a pokol torkából rántott ki. Awdejenko az ég és pokol különbségeit élte meg, aki így a dokumentálásnál természetesen nem igen törődhet a kevesebb több volna fegyelem-törvényével. E helyett még ráadást ad: egy álm jelenetben az egész múlt életét muzeumba raktározza — okulásra. Az ilyen — Awdejenkónál érthető — felesleg a regény művészi szintjét súlycsztik, ahogy a megírás zökkenői még különböző stíláriis hatásokra utalnak... de egy író aki nemrég még analfabéta volt, tolvaj és gyilkos, írhat-e zökkenő nélkül. És regénye mégis európai irodalmi esemény, mert mindenkit meggyőző dokumentum egy másult élet embertmegváltó és művésztformáló erejéről.

(Stósz)

Fábry Zoltán

I VAN OLBRACHT: KARPATALJAI RIPORTKÖNYVEI. A csehszlovákiai értelmiség zöme pár év óta egyre növekvő érdeklődéssel fordul a Köztársaság egyik legsajátosabb és legkörülvitatottabb országrésze: Kárpátalja felé. Írók és művészek, társadalomtudósok és politikusok, etnográfusok és folkloristák egyre több figyelmet szentelnek ennek a földdarabnak. Beutazzák keresztül-kasul, tanulmányozzák viszonyait, élményeket, feldolgozandó anyagot gyűjtenek, megbámulják, mint valami exotikus tájat. És nem minden ok nélkül. Egy darab középkort talál itt a nyugatról idevetődő idegen, a tudatlanságnak és sötétségnek, a nyomornak és nincstelenségnek olyan méreteivel, amilyenekről sejtelve sem volt. De nem is lehetett, mert az elmaradottságnak, az állati sorban való megrekedtségnek oly' döbbenetes tényeivel talán sehol máshol nem találkozhat, mint itt. A társadalmi és gazdasági ellentékek ta-

lán sehol sem oly szembeszökőek, mint éppen ezen a földdarabon.

A Kárpátalján uralkodó viszonyokra vonatkozóan az elmúlt évtizedek során a sajtóban és a politikai élet fórumain egyre sűrűbben történtek utalások. A kárpátaljai sorsvalóság tarthatatlan voltára azonban a marxista kritika és látásmód eszközeivel első ízben a volt pozsonyi Sarló tagjai mutattak rá, akik mintegy öt év előtti szociográfiai utjuk gazdag dokumentumanyagát a sajtó útján hozták nyilvánosságra. A Prágai Magyar Hírlapban és egyebütt közzétett helyzetfeltáró cikksorozatuk akkoriban nagy port vert fel mindenfelé. Az érdeklődést fokozta a Sarló 1931 szeptemberében Pozsonyban rendezett szociofotókiállítása, melyen Rosie Ney Kárpátalján gyűjtött képanyaga dokumentáris erővel mutatta be a nyugati imperiálizmus béklyójában vergődő Kárpátalja igazi arcát. Ahhoz a feltáró és helyzettudatosító munkához, melyet pár évvel ezelőtt a Sarló kezdett el, most szervesen kapcsolódik Ivan Olbrachtnak, a haladó cseh írógárda egyik legértékesebb tagjának nemrég napvilágot látott riportkönyve, mely noha nem lép fel egy összefoglaló kép nyújtásának az igényével, mégis felgöngyölti a kárpátaljai életvalóság egész probléma-komplexumát.

Olbracht már régóta foglalkozik a kárpátaljai viszonyok tüzetes tanulmányozásával. Hosszú hónapokat töltött Kárpátalján az ottani nemzetiségi, gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális viszonyok megismerése és kielemezése céljából. Első riportjai *Zeme bez jména* (Névtelen föld) címmel jelentek meg pár évvel ezelőtt. Ezeknek mind a sajtóban, mind a politikai közéletben óriási visszhangjuk volt. A tulajdonképpeni érdeklődést Kárpátalja iránt azonban *Nikola Suhaj, loupezník* (Suhaj Miklós, a haramia) című külföldön is nagy sikert ért regényével és ez évben megjelent *Hory a staletí* (Hegyek és századok. Praha, 1935) című riportkönyvével keltette fel.

Olbracht irodalmi munkássága érdekes bizonyítéka annak, hogy a leírt szó, a szavakba öntött valóság, milyen hatással van a tömegre. Itt említett két könyve hatása alatt valóságos „népvándorlás“ indult meg Kárpátalja felé. „A nyár kezdete óta, de különösen július hónapban tömegesen érkeznek Kárpátalja festői vidékére a csehországi kirándulók, akik Uzskot, Rahót, Jaszínát, a festői szépségű Ustyornát és az Olbracht-regényekből ismertté lett Kolocsovát keresik fel, közben meglátogatva a Kárpátaljai nagyobb városokat is. Csehországból az utazási irodák, de maga az államvasut is olcsó különvonatokkal járul hozzá az utazási kedv fokozásához...“ (Magyar Ujság, Pozsony, 1935. júl. 17.) Természetesen nemcsak a természeti szépségek vonzzák az érdeklődőket, hanem elsősorban a „speciális“ kárpátaljai társadalmi és gazdasági viszonyok, melyeknek pertraktálása a sajtóban és a politikai élet porondján állandóan napirenden van s ennek következtében azok az érdeklődés homlokterében állnak.

Az élesszemű riportter és a kulturált író azonosult Olbrachtban, aki a marxi szociológia szemszögéből nézi és veszi taglalóra a kárpátaljai sorsvalóságot. R riportjaiban a szocialista realizmus keveredik a szürrealizmussal, ami különös egyéni ízt ad írásainak. Nagy erénye, hogy könyvében mindvégig meg tudja őrizni tárgyilagos hangját és elveti a hatáskeresés szentimentális szólamaít. Hajszálfinom pontossággal rajzolja meg az egyes társadalmi osztályok helyzetét, szerepét és egymáshoz való viszonyát és konkrét tényekre támaszkodva, végső elemzésben kimondja, hogy a nép itt minden időben kizsákmányolt és sötétségben tartott tömeg volt, mely évszázadok óta őrlődik abban az egyenlőtlen harcban, melyet elnyomóival és az elemi erőkkal szemben folytatott és folytat ma is. És ezen a ponton válik a könyv a kárpátaljai állapotok őszinte és meg-nem-alkuvó helyzetjelentésévé. Természe-

tesen a hangsúly mindenütt a jelenen van, a múlt csak a történelmi folyamat dialektikus érzékeltetése szempontjából fontos.

Olbracht könyvében elvonul előttünk a népeknek az a nagy konglomerátuma, amely Kárpátalján él: ukránok, zsidók, magyarok, csehek, szlovákok, cigányok és németek, akiket a 18. században telepített ide Mária Terézia Tirolból. A kötet befejező cikkében Olbracht alapos elemzését adja ezeknek a kárpátaljai egymásmellettségbe került kis népcsoportoknak és felveti a kérdést: „Nincs-e földdarabnak egységesítő elve?” — s így felel rá: „Emberi igazság.” — „Hogyan érhető az el?... harccal?” — „Nincsen ma más eszköz, mellyel ki lehetne írtani a földről az emberi igazságtalanságot.”

(Losonc)

Sándor László

EGY NÉP REGÉNYE. Valahol azt inták erről a könyvről, — *A csendes Don*-ról — hogy regényes néprajz. Az író, *Michail Solocho*v munkája műfaját ugyan regénynek jelöli, ám, ha valaki regényes néprajznak is véli, ezzel aligha tarthatja kevesebbre. A regényes életrajz műfaja után miért ne kaphatna figyelemreméltó helyet a regényes néprajz, amely az egyéni sorsnál sokkal bőségesebb, súlyosabb és jelentősebb összefüggéseket tárhat fel, egy egész nép életét, egy szélesebb közösség sorsát, tullepven vele az egyéni életet, amely különben is csak annyiban számít, hogy maga is beletartozik a közösségbe. Most azt kellene hát elsősorban eldönteni, hogy Solocho *A csendes Don*-ban — amely első része nagy regénytrilógiájának — valóban regényt ír-e, ahogy könyvét jelöli és hogy a népi kollektív történet keretében milyen kapcsolatot találnak a közösséggel könyvében az egyéni vonatkozások. A feladat nem lehet közömbös, mert ez a regény az új orosz irodalom legnagyobb hírnevű alkotása és éppen mert a szocialista irodalom értékálló darabjának tartják, kollektív cselekményként mozgó története elsősorban az, amit vizsgálat tárgyává kell tennünk, lévén az a közhit, hogy a szocialista regény csak kollektív cselekményű lehet.

Nos, legelsősorban ezzel a téves felfogással kell szembe szállnunk. A kollektív cselekmény, tehát egy közösség életének összefoglalása, még távolról sem jelent szocialista irodalmiságot. Nem fogunk itt beleesni abba a rabulisztikába, mint a fasiszta ideológusok, akik kollektív és kollektivisták törekvések között oly' értelmű különbséget tesznek, mintha az egyik a faszizmusban, a másik pedig a szocializmusban férne meg. A kollektív cselekményt ez alkalommal nyugodtan úgy foghatjuk fel, mint minden eszmeiségtől mentes irodalmi formamegoldást, a közlésnek azt a módját, amely ha az egyéni sors romantizálásánál társadalmibb is, de még nem szocialistább. Egy regényt csak a belőle kiáradó világnézet tehet szocialistává, ha úgy tetszik kollektivistává, ám ép' ennyire kollektív szemléletű, vagy szocialista lehet az egyéni sorsról írt regény is, ha felfedi azokat az összefüggéseket, amelyek a társadalomban kijelölik az egyén helyét.

Solocho a kozák népség életét írja meg regény formájában. Ezért írták meg róla, hogy regényes néprajz. A Donkozákok világa vetül elének az író üvegcsilláján keresztül, a Don-vidék kozáktelepeinek munkás és munkátlan napjai a múlt hetek, hónapok és évek iramló száguldozásában.

Az író, aki maga is kozákcsaládból származik, jól ismeri ezt a világot. Legalább úgy, mint Tolsztoj, aki ugyancsak könyvet szentelt a kozákoknak, de Solochovnál mindenesetre romantikusabbat. Solocho a falut is ismeri annyira, mint a másik szláv, a lengyel *Reymont*. A mi Don-kozákunk, aki 14 éves korában részt vesz a világháborúban, majd ifjuságát a polgárháború partizán harcaiban tölti el és a szocialista épít-